Kelile ve Dimne (3) - Büzürkmihr'in Anlatısı

Önceki Bölüm: Kelile ve Dimne (2) - Berzeveyh

Bahtigânoğlu Büzürkmihr Tarafından Yazılmıştır.

Daha önce bahsedildiği gibi, Hint eserlerinden elinizdeki kitabı kopya edip çeviren Fars doktorlarının başı Berzeveyh Ezheroğlu diyor ki;

"Babam savaşçılar zümresindendi. Annem ise Zemâzime ile meşgul olan büyük ailelerden geliyordu. Bolluk içinde yetiştim. Ebeveynim en çok bana değer veriyordu; diğer kardeşlerimden daha fazla itina gösterdiler bana. Yedi yaşıma geldiğimde özel öğretmene verdiler beni. Yazıyı becerdiğimde ebeveynime karşı şükran hisleriyle doldum; bilimle meşgul olmaya başladım. İlk gözağrım tıp ilmidir. Kendimi iyice verdiğim bu ilmin ne denli gerekli ve üstün bir ilim olduğunu biliyordum. Yedi sene emek verdim buna. İşin güzeli, tıbba ilişkin bilgim ve tecrübem arttıkça sevgim ve peşinde koşma isteğim de artıyordu."

Berzeveyh, malûm, kitabı Hindistan'dan getiren adam… Bu bölümde onun hayatı anlatılıyor.

Büzürkmihr ise Kisra Nuşirevan'ın veziridir. Klasik siyasetnamelerde pek çok özdeyiş ona atfedilir.

"Savaşçılar ve Zemzeme" kitabını okuyan rahipler, Mecusî toplumunun iki önemli sınıfıdır. Zemazime, Zemzemenin çoğuludur. Zemzeme, Zerdüşt'ün kitabıdır. Üç kısımdan oluşan kitabın ilk bölümünde tarih, ikinci bölümünde gelecek, üçüncü bölümdeyse hukuk kuralları ve ibadetler yer alır.

"Artık hastaları tedavi etmeliyim!" diye karar verdiğimde bir iç söyleşi yaptım ve kendimi serbest bıraktım; herkesin arzu ettiği dört şeyden birini seçeyim diye.

Dedim ki:

Bilgimi bu dört şeyden hangisi için kullanayım?... Hangisi lâyıktır bana?... İhtiyacımı hangisinden gidereyim?... Para mı, ün mü, lezzetler mi, ahiret mi? Tıp eserlerinde en iyi doktorun, "ahiretten gayrı arzusu olmadan mesleğini icra eden hekim" şeklinde tanımlandığını öğrendim. Böylece sade ahireti elde etmek, öte dünyanın mutluluğuna erişmek için tıbba adadım kendimi...

Ben bu kararı vererek dünyanın tüm zenginliğine eş nefis bir yakutu beş para etmez bir katır boncuğuna değişen tacir gibi olmadım. Tabii, eski kitaplarda okuduğum bir hakikat vardı: "Öte dünya saadetini gözeterek tıp mesleğini yürüten kişi, dünya zevklerinden yoksun da olmayacaktır."

Bir çiftçi düşünün… Tarlaya tohum ekiyor, toprağın bakımını yapıyor. Amacı güzel bir ürün almaktır, yararsız otlar bulmak değil. Fakat hoş bir mahsul yanında ayrık otları da büyüyüverir tarlada...

Ben ahiret sevgisiyle öte dünyanın mükâfatına erişme isteğiyle koyuldum işe; hastaları tedavi ettim. Tamamen iyileşebileceğini yahut biraz olsun toparlanabileceğini ümit ettiğim hiç bir hastayı alâkamdan mahrum etmedim. Kendim ilgilenebildiğim kadarıyla ilgilendim. Erişemediğim, kendisiyle tam meşgul olamadığım hastalara da acılarını hafifletecek şeyleri tavsiye ettim, ilaç verdim. Hekimlik hizmeti yaptığım bu insanlardan hiç bir karşılık ve armağan beklemedim.

Bilgide benim altımda olup statü ve servette benden üstte olan emsallerime gıpta etmedim. Zaten mal, mevki vb. ne söz, ne de amel bakımından kendi başlarına güzel bir davranış veya gidişat sayılır. Benliğimde onların arasında, onların mevkilerinde bulunmak arzusu depreştikçe şöyle diyordum kendime:

"Ey Benlik! Menfaatini zararından ayıramıyor musun? Kavuşanlara gayet külfetli bir yarar sağlayan ve elden gittikten sonra da acısı ve derdi büyük olan zahmetli şeylerin peşinde koşmaktan vazgeçmeyecek misin? Ey Benlik! Bu dünyadan sonrasını bir düşünsen iştahlı iştahlı sarılmak istediğin dünyalıkları unutursun! Utanmaz mısın hiç, göz açıp kapayınca geçiveren dünyaya tutkun sebebiyle âdî kişilere yârenlik etmekten? Dünyadan azıcık birşey koparıveren adam aslında o parçaya da sahip değildir."

Elindeki ebedî değildir ki! Ancak kendini kandırmış avanaklar alışır, sevgi duyar su dünyaya! Ey Benlik! Kendine gel, bu yararsız boş davranışları bırak! Tüm gücünü iyilik yolunda harca.

Kötülük yapmaktan kaçın!

Unutma: Şu beden bazı kusurlara hazır bir vaziyette yaratılmıştır. İçinde birbiriyle dövüşen bozuk unsurlar vardır. Bunlar hayat iksiri ile birbirine bağlanmıştır. Hayatın sonu ise yokluk... Bir heykeli düşün, bir araya getirilirken uzuvlar tek tektir. Çivilerle ve tellerle birbirine bağlanmaktadırlar. Çivi söküldüğünde parçalar dağılıverir, bir şey kalmaz geriye!

Ey Benlik!... Sevdiklerinin ve dostlarının da sohbetine aldanma. Kendini tamamen bununla tatmin etme. Yârenlerin sohbetinde neşe ve gülüş vardır; lâkin külfeti de çoktur ve sonu ayrılıktır tüm dostlukların. Bir kepçe düşün... Henüz yeniyken çorbanın sıcaklığına dayanır, bu iş için kullanılır. Fakat gün gelip kırılınca bir odun olarak yakılır."

Ey Benlik!... Ne ailen ne de akrabaların, "onları gözetmen gerektiğini" düşündüğün için sevk etmesin seni servet yığmaya! Böyle yaparsan güzel güzel kokan, başkalarını ferahlatıp kendini yakan tütsü gibi olursun!"

Ey Benlik!... Şu geçici dünyaya yaslanma. Dünya ehlinin değerli saydığı mevkiye ve yalancı bekaya tamah ederek aldanma dünyaya... Niceleri var ki gözünde devleştirdiği şeyden kopmadıkça anlayamaz o şeyin ne denli küçük olduğunu. Tıpkı saç gibi, baştayken sahibi ona kıymet verir ve hizmet eder. Ayrıldığında onu pislik sayar ve bir kenara atıverir.

Ey Benlik!... Hastaları gözetip tedavi etmekten bıkma. Musibete uğramışın derdine derman olmak için çırpınan ve sadece sevap kazanmak için koşturup duran adama bak; bak da dersal! Onun yaptığı iyiliği çok daha fazla insana yapabilen bir doktorun durumunu düşün. Hakikaten sevaplı bir davranış olurdu bu.

Ey Benlik!... Ahireti unutup dünyaya bağlanma. Sen "az olsun peşin olsun" diyen tacir gibi olma. Adamın bir ambar dolusu baharatı varmış; lâkin "Bunu yavaş yavaş tartarak satarsam bayağı vakit alır" diyerek gayet düşük bir fiyata bir komisyoncuya vermiş hepsini."

Ben herkesin birbirinden farklı düşündüğünü, farklı arzularla yandığını gördüm. Herkes birbirini yadsıyor, herkes birbirine düşman, birbirinin ardından konuşuyor; birbirinin sözüne aykırı herkes... Bu duruma tanık olunca, hiçbirinin yolundan gitmemeyi doğru buldum.

Anladım ki onlar arasında ne idüğünü bilmediğim birinin ardından gidersem şu aldanmış tasdikçi gibi olurum:

Anlatılanlara göre hırsızın biri avanesini yanına alarak bir zengin konağının çatısına çıkmış. Ev sahibi tavandaki çıtırtılardan uyanarak hanımını da uyandırmış. Ona durumu bildirmiş ve demiş ki:

- Sessiz ol! Galiba hırsızlar evin üstüne çıkmış. Şimdi sen beni onların duyacağı bir sesle uyandıracak ve "Söyler misin, bunca malı nerden elde ettin?" diye soracaksın. Ben sözü geveleyip cevap vermekten kaçınsam da sen ısrar et, "Allah aşkına!" diyerek yemin verip beni konuştur sonunda!

Hatun kişi kocasına uymuş ve dediklerini yapmış. Hırsızlar karı-kocanın sözlerine kulak kesilmiş... Adam diyormuş ki:

- Be kadın!... Takdir-i ilâhi sana büyük nimet vermiş, bunca servet nasip etmiş. Üzümü ye bağını sorma! Sonra sana söyleyiveririm de ikimizin canını sıkan şeyler olur, sözlerim başkasının da kulağına gideceğinden ötürü!

Kadın diretiyormuş:

- N'olur anlat bana! Hayatım hakkı için, şu anda etrafımızda bize kulak kabartacak kimse yok!

Adam:

- Peki, açık konuşayım öyleyse: Bu malı hırsızlıktan elde ettim.

Kadın:

- Ne? Nasıl oldu, ne yaptın?

Adam:

- Hırsızken bir şey öğrendim; iş gayet kolay geliyordu. Bu bilgim sayesinde herhangi birinin beni suçlamasından ya da benden kuşkulanmasından kurtuluyordum.

Kadın:

- Söyle bana neymiş bu.

Adam:

- Dolunaylı gecelerde arkadaşlarımla işe çıkardım. Bizim gibi zengin birinin damına tırmanırdım. Nihayet ışığın süzüldüğü deliğe varır, yedi defa *«Şevlem, Şevlem»* derdim tılsım olarak. Böylece yarıktan süzülen ışık huzmesine sımsıkı sarılır, aşağı inerdim de kimsecikler anlayamazdı. Ne var ne yok her şeyi götürürdüm evden. Sonra aynı tılsımı yine yedi defa okur, ışığa sarılırdım. Işık beni çekerdi, dostlarımın yanına yükselirdim. Sağ salim dönerdik.

Yukarıdaki hırsızlar bu hikâyeyi dinleyince «Bu gece dilediğimiz kadar mala kavuşacağız.» demiş, sonra uzun bir bekleyişe geçmişler. Nihayet ev sahibinin hatunuyla uyuduğuna kanaat getirdiklerinde, çete başı kalkarak ışık yarığının yanına gelmiş; yedi defa «Şevlem, Şevlem» deyip ışığı kucaklamış evin içine inmek niyetiyle.

Tepetaklak orta yere düştüğünde ev sahibi koca bir sopayla dikilivermiş başına. Sormuş:

- Kimsin sen?

Hırsız başı cevap vermiş:

- Ben hırsızım, ebediyen olmayacak bir şeye inanan aldanmış herif!

İşte akıbet!...

*** * ***

İşte ben de gerçekleşmeyecek hususa inanmaktan kaçınıp böyle bir şeye inandığım takdirde tehlikeye düşeceğimi iyice anladıktan sonra, dinleri araştırmaya ve en doğru olanı bulmaya koyuldum.

Lâkin konuyla ilgili olarak soru yönelttiğim hiç kimse ikna edici bir yanıt vermedi bana.

Zaten verilen cevaplarda akla uyup inanılacak bir şey yoktu. O zaman içimden dedim ki, *"Kendisinden doğru bilgi alacağım güvenilir birini bulamadım. Öyleyse babalarımın, dedelerimin sarıldığını gördüğüm dine inanayım."*

İnandım da…

Daha sonra içimde bir çözüm ürettim ve dedim ki, *"Eğer bu tavrı takınan kişi mazur olacaksa babasının sihirbazlık yaptığını gören ve onun izinden giden adamı kınamamalı! Hatta aklın hiç kabul etmeyeceği bu tür hallerin tümünü yergiden azat etmeli."*

Aklıma çok yemek yediği için kötülenen bir adamın sözü geldi: *«Babam ve dedem de böyle iştahlıydılar!»* demişti o… Sonunda hiçbir geçerli sebep bulamadım; babalarımın ve dedelerimin dininde kalmak konusunda. Oysa bayağı gayret sarf etmiş, kendimi zorlamıştım. Atalar dininde sabit kalma konusunda kendimi kandıramadığım gibi dinleri araştırma, soruşturma ve derin derin düşünmeye meyyal buldum ruhumu.

Birden kafama dank etti, gönlüme çöreklendi ki, dünya hayatı çabuk bitecektir; ecel yakındır; burada yaşayanlar silinivereceklerdir; zaman onların yaşamını kemirip eritecektir.

Şöyle düşündüm: *"Belki de ecelim yaklaştı, dünyadan göçme zamanım geldi. Evvelce en iyi olmasını ümit ettiğim övülen işleri yapardım; bu durumda tereddütle kalışım, daha önce yapmakta olduğum iyi işlerden alıkoydu beni! Gönlümün arzusuna kavuşmadan ecelim buluverir beni ve şu adamın uğradığı belâya duçar olurum"*

Anlatılana göre; bir adam, zenginlerden birinin evindeki hizmetçi ile anlaşmış. Ev halkının dışarı çıktığı bir gece eve gelecek, hizmetçi de ona tüm eşyayı verecekmiş. Beriki eşyayı pazarda satacak, parasını da ötekiyle paylaşacakmış.

Ev halkı toptan evden çıkıvermiş bir gece... Hizmetçi evde yalnız kalınca verdiği sözü tutarak arkadaşını haberdar etmiş. O da gelince ikisi beraber eşyayı toparlamaya başlamışlar ki, kapı çalınmış. Evde berikinin bilmediği bir diğer kapı varmış su kuyusunun yanında… Hizmetçi telaş ve endişeyle «Hemen kuyunun yanındaki kapıdan çık.» demiş adama. Eliyle de kapıyı gösteriyormuş. Adam heyecanla o yöne ilerlemiş; kapıyı bulmuş ama su kuyusu yok. Dönüp seslenmiş: «Kapıyı buldum ama su kuyusunu bulamadım!»

Hizmetçi, «Dangalak herif! Ne edeceksin kuyuyu? Zaten kapıyı bulabilmen için kuyudan bahsetmiştim sana. Kapıyı bulduysan çabuk sıvış.»

Adam cevap yetiştiriyormuş: «İyi de kuyu yoksa ne diye bahsettin kuyudan?»

Hizmetçi, «Yazıklar olsun sana ahmak adam! Şimdi aptallığı ve tereddüdü bir kenara at da kendini kurtar.» demiş.

Adam söylenmeye devam ediyormuş: «Nasıl gideyim ben? İşi karışık gösterdin bana! Kuyudan bahsettin ama kuyu yok...»

O böyle söylenirken ev sahibi dalıvermiş içeriye; onu yakalayıp dövmüş ve sonra kadıya teslim etmiş.

Ben de korktum böyle bir tereddüde düşmekten!

Endişe ettiğim nahoş bir duruma maruz kalmamalı, tüm din ve inançlara uygunluğu hususunda herkesin tanıklık edeceği bir iş ve davranışta bulunmalıydım. Bu yüzden vurmak, öldürmek ve çalmaktan korudum kendimi.

Kalbime nefret, kızgınlık ve ihanet sokmadım. Dilimi yalan, iftira, gıybet, dedikodu ve kötülük için kımıldatmadım. İçimden inandım ve karar verdim: Hiç kimsenin hakkını çiğnemeyeceğim; kıyamet, yeniden diriliş, mükâfat ve cezayı inkâr etmeyeceğim...

Böylece kötülerden ırak oldum; iyilere yaklaştım gücüm yettiğince. Bildim ki doğruluk hiçbir dostun yerini tutamayacağı bir rehberdir. Gördüm ki doğruluk sadece hayrı gösterir; dost dosta nasıl iyilik gösterirse öyle!.. Doğruluk harcamakla eksilmeyen hatta güzelliği artan bir şeydir. Anladım ki hep bir korku vardır; sultan gasp eder, su boğar, ateş yakar, hırsız çalar, canavar ve yırtıcı kuşlar parçalar diye… Oysa bu tür korkulara yer yoktur doğruluğun nezdinde. Kısa vadede elde edeceği azıcık malı, nimeti daim olan büyük bir servete tercih eden adam, şu tacire benzer diye düşündüm:

Rivayete göre paha biçilmez bir inciye sahip olan tacir, bunu deldirmek için günlüğü yüz dinara bir adam kiralamış, evine getirmiş. Evin bir köşesinde "ceng" denilen bir çalgı varmış. Tacir, mücevherat işi yapan adama sormuş:

- Ceng çalmayı bilir misin?

- Evet diyen kuyumcu meğer ceng ustasıymış aynı zamanda.

Mücevheratçı cengi eline alıp tacire göstermiş maharetini, en temiz ve tiz sesleri çıkarmış âletten... Tacirse zevkle elini ve başını sallıyormuş.

Böylece gün akşam olup güneş devrilirken adam seslenivermiş:

- Hadi söyle de versinler paramı.

Tacir çıkışmış:

- Sen ücrete değer bir şey mi yaptın ki?

«Ben, senin emrettiğini yaptım. İşçiyim ve söylediğini yaptım!» diye cevap vermiş mücevheratçı… Bu sözle de kalmamış; lâfı uzattıkça uzatmış ve tacirden yüz dinarı koparmış!

Öte yandan inci de delinmemiş...

*** * ***

Dünyaya ve dünyevî tutkulara baktıkça değersizliğine ilişkin inancım arttı ve kaçtım ondan. İbadet ve zahitliğin öte dünya için yolu düzelttiğini gördüm, babanın öz evladını hayata hazırlaması gibi…

Kesin olarak bildim ki ebedî nimete açılan kapı zahitliktir. Dünyaya tutkuyla bağlanmayan insan, her işini huzur ve sükûnetle yapar; şükreder, alçakgönüllü davranır; kanaatkâr olduğu için ihtiyacın tuzağına düşmez; başa gelene razı olur; gam ve kedere boğulmaz... Zahit insan elinin tersiyle bir kenara itmiştir dünyayı, kötülüklerden arınmıştır, ihtirasları terk etmiştir; yersiz kıskançlığı bırakıp muhabbet ehli olmuştur. Onun gönlü cömertçe dağıtır; aklı akıbeti görür; pişmanlıktan azat olmuş insanlardan uzakta kalmış, onların şerrinden kurtulmuştur.

Fakat *"dünyayı bir kenara bırakıp zahitlik yolunu tutarsam beceremem"* diye endişelendim. *"Daha önce faydalı olduğuna inandığım ve dünyadayken olumlu sonuçlarını gördüğümişleri de bırakabilirim"* diye korktum. O zaman hâlim şu köpeğinki gibi olurdu:

Bir köpek ki kemiği dişleyip nehrin hizasında seğirtiyor ve kemiğin aksini suda görünce dalıyor ırmağa! Neticede hem kemiğini kaybediyor hem de suda hiçbir şey bulamıyor.

İşte bu yüzden çekindim zahitlikten. Öyle ya, usanabilir ve sabırsız davranabilirdim. Daha sonra karşılaştırma yaptım: Bir yanda zahitlikten ötürü başıma gelen belâ, eziyet ve kötü vaziyetler diğer yanda dünyaya pençeleriyle sarılan adamın uğrayacağı musibetler...

Kesin olarak karara vardım ki, dünya tutkularının hiçbiri neticede eziyetsiz ve kedersiz kalmıyordu.

Dünya acı su gibidir; içenin sadece susuzluğu artar.

Dünya itin dişleri arasındaki kemik gibidir; it, et kokusunun verdiği iştahla habire ısırır ve yalar kemiği. Neticede ağzı kanar.

Dünya bir dilim et bulan çaylak kuşunun hâlini anımsatır. Kuşlar cümleten üşüşüverir onun başına. Çaylak zıplar, döner, direnir. Nihayet yorulur ve eti bırakır.

Dünya dibine zehir çökmüş bal kadehi gibidir. İlk yudumda tadı hoş gelir. Lâkin sonu korkunç bir ölümdür.

Dünya bir anda ışıyan ve aydınlık ümidi veren sonra da ansızın silinen şimşek gibidir. Ardından yine karanlık gelir.

Bunların düşündüm işte… Sonra zahitliğe yöneldim; içimdeki güçlü arzu iletti beni zahitliğe. Artık öz benliğimle savaş ediyordum. Nefsim, ancak yol açtığı kötülükler içinde rahatça yüzer. O, bazen karar verir de derhal çiğner kararını ve şu kadıya benzer:

Kadı karşısına çıkan davacıyı dinlemiş ve derhal haklı olduğunu belirtmiş. Ardından davalıya kulak verince ilkinin aleyhine hüküm vermiş.

İşte böyle... Zahitlik yoluna girdiğim zaman başıma gelecek sıkıntıları düşündüm ve kendi kendime söylendim: *"Sonsuz bir huzur ve güvenliğin yanında bu sıkıntıların ne önemi var ki!"* Nefsimin tutkuyla bağlandığı dünya zevklerini aklıma getirdiğimdeyse, *"Sonsuz bir musibet ve azaba götürecek olan bu zevkler ne kadar da ağır ve acı!"* diyordum. İnsanoğlu upuzun bir mutluluktan önce gelen kısa bir zorluk dönemini nasıl da büyütür ve iğrenç görür! Öte yandan bir anlık lezzet ve mutluluğu tadar da peşinden sonsuz acılara, musibetlere maruz kalır.

Yine kendi kendime şöyle diyordum: *"İnsana dense ki her gün bedeninden bir parça et koparılmak koşuluyla yüz sene yaşayacak ve tüm elemlerden kurtulup sonsuz huzura ve sevince ereceksin... Bunca yılı, ayı ve günü çok görmemesi gerekirdi her halde! İnsan dünyaya değer vermeden kanaatkârca yaşayacağı birkaç güne niçin sabretmez? Değil mi ki o eziyetli günlerden sonra büyük iyiliklere ve saadete kavuşacaktır! Kaldı ki dünya tümüyle sıkıntı, belâ ve azaptır hakikatte... İnsan anasının karnında meydana geldiği andan hayatını noktaladığı ana kadar bir sıkıntıdan diğerine koşturup durur."*

*** * ***

Tıp kitaplarından okuduğumuza göre eli yüzü düzgün bir çocuğun ham maddesi olan dölsuyu rahme düşünce, annenin kanı ve suyuyla karışır. Böylece pekişir ve kalınlaşır. Sonra hava girer devreye ve o su-kanı olgunlaştırır da peynir kıvamında bırakır. Daha sonra gayet pek, katı bir yoğurt kıvamına gelir. Bu cismin daha ilk zamanlarında bazı organları oluşur. Çocuk kızsa yüzü annesinin yüzüne doğrudur; erkekse annesinin sırtına doğru. Mini mini elceğizleri, iki yanağındaki elmacık kemiklerinin üstünde, çenesi de diz kapaklarına bitişiktir. O, dölyatağında dört bir yanı sımsıkı bağlı bir bohça gibi durur. Dar bir soluma yeri vasıtasıyla nefes alıp verir. Her organında mutlaka bir bağ vardır, onu sıkıca saran... Düşünün, üstte sıcak mı sıcak bir karın; altta o köşeye özgü bir darlık ve karanlık... Çocuk, göbeğinden çıkan bir kordonla anasının bağırsağına bağlıdır; tüm besinini bu yolla alır. Doğum vaktine kadar böyle daracık ve ışıksız bir yerde bekler durur çocuk...

Doğum anı gelince rahme bir rüzgâr gönderilir; cenin kıpırdar, kımıl kımıl kurtulmak ister o daracık zorlu mekândan ve başını çıkışa doğru uzatır. Yere düşüp havayla ya da bir insan eliyle temas etti mi, teni kıvranır acılar içinde; bebek tıpkı derisi soyulan yetişkin gibidir.

Çocuk yine çeşitli sıkıntılar içindedir. Acıkınca yemek, susayınca su, bir organı acıdığında merhem isteyemez. Doğarken acı çeker, taşınıp kundağa sarılırken acı çeker, tenine yağ sürülüp ovalanırken azap içindedir. Sırt üstü bırakılınca bir tarafa dönemez. Süt emer, ıstırap hisseder.

Süte alışır ama bu sefer de eğitim eziyetleri başlar. Öğretmen sıkıntı verir ona; ders ve yazı da ayrı bıkkınlıklardır onun için… Bu da yetmez. İlaç içme, yemekte perhize girme, hastalıklarla uğraşma gibi dertler de vardır kaderinde.

Yetişip erginleşince geçim derdi, mal yığma ve çocuk eğitimi onun tüm vaktini alır; bunlarla uğraşırken iyice yorulur.

Bir de içinde düşmanları vardır. Bunlar kendisinden hiç ayrılmayan safra, sevda, yel, balgam, kan, öldürücü zehir, ısıran yılandır. Yırtıcı hayvanları ve haşarat korkusunu da ekle buna!...

Mevsimlerin art arda gelmesiyle sıcak, soğuk, yağmur ve fırtınalar da yorar insanı. Eh, ihtiyarlayabilecek kadar yaşarsa, yaşlılığın getirdiği dertleri de eklemeli buna...

İnsanoğlu bu saydıklarımızdan endişe etmese, hepsinden kurtulup huzurlu bir yaşam süreceğini düşünse de asla aklından çıkarmaması gereken gerçekler vardır:

Ölüm gelecek, o dünyadan bir gün elbet geçecektir. İşte o an, dostlardan, akrabadan, servetten ve cümle âlemden esirgediği, gözü gibi baktığı dünyalıklardan ayrılış vaktidir.

Ölümden sonra da nice korkular vardır. İnsan bunları düşünmüyorsa ihmalkârdır, âcizdir, bayağılaşmıştır aslında! Bu huylarından ötürü yerilmeye de lâyıktır. Gerçeği gözleriyle gördüğü, hakikati bildiği halde elinden gelen son bir gayretle yarın için hazırlık yapmayan, dünyanın yaldızını ve boş tutkularını bir kenara atmayan ahmak kimdir acaba?

Hele hele belirsiz ve boz bulanık iken berrak sanılan şu zaman içinde ne kadar da çoktur aldatıcılar!

Zira her ne kadar hükümdar tedbirli, dirayetli, ileri görüşlü, büyük gayeli, adaletli, ümitvar, dürüst, vefakâr iyiliksever, daima hayırla meşgul, halkı bilen, tebaasının işleriyle ilgilenen, onların ne yapıp ettiklerine bakan, bilgiye âşık, iyileri ve iyiliği seven, zalimlere göz açtırmayan, cesur, idarede otoriter, yönetilenlerin taleplerine karşı ölçülü bir tarzda müsamahakâr, şikayetleri dinleyip istenilmeyen nahoş durumları halletmede mahir ise de biz görmekteyiz ki, zaman her yerde sırtını dönmüştür insanlara! Sıtkı sıyrılmıştır şu güruhların! Kaybedilmemesi gereken kıymetler kaybedilmiş, tek başına varlığı dahi kötülük getiren şeyler var olmuştur.

İyiliğin çehresi sararmış, kötülüğün suratı parlayıvermiş!... Anlayış tüm usulleriyle kayıptır. Hak mahzun ve kırıktır; batıl onun yerine geçmiştir şimdi. Yöneticiler keyiflerince hükümler vererek doğruyu silmiştir. Mazlumlar, uğradıkları zulmü bas bas bağırdıkları, her yana duyurdukları halde zalim sadece nefsini dinler, onu yüceltir olmuştur. Hırs dört bir yana ağzını açmış, yakında ve ırakta ne bulursa yutar olmuştur. Gönüldaşlık ve sevgi bilinmez olmuştur. Kötüler göğe yöneliyor, yükselmek amacıyla ve iyiler yerin altını istiyor sanki! Mertlik zirvelerden çukurlara yuvarlanmış, alçaklık "yükselen değer" olmuş, otorite erdemlilerden çıkıp seviyesizlere geçmiştir.

Sanki dünya hep bir ağızdan azgın azgın bağırıyor: "İyilikler kayboldu, kötülükler sivrildi!" deyip seviniyor.

İşte böyle dünyayı ve dünya işlerini düşünüp, insanın buradaki en değerli yaratık olmasına rağmen daima kötülük ve keder içinde kararsız ve bedbaht kaldığını anlayınca dedim ki, *"Aklı başında tüm insanlar kanmış bu dünyaya. Kendi için güzel işler yapmamış, azatlığı için çare aramamıştır burada."*

Böyle dedim ve şaştım!

Baktım ki insanı kendi azatlığı için çare aramaktan alıkoyan husus, basit bir zevktir; Görmek, işitmek, koklamak, tatmak, dokunmak... Bunlar aracılığıyla değersiz şeylere kavuşma, "sahip olma" duygusundan bahsediyorum. Bildim ki insanı uğraştıran, kendini bilmek ve kurtarmaktan alıkoyan bu histi.

Bir misal aradım buna ve şu adamı buldum: Kişinin kuyuya düşmesi ile ilgili mecaz... Dünya kuyu, kuyudaki dört hayvan ise bedendeki dört karışım.

Kudurmuş bir filden kurtulmak isteyen adam kendini kuyuya salmış, elleriyle iki dala tutunuyormuş, ayakları içerde bir şeylere değiyormuş...

Bir de ne görsün!

Dört yılan başlarını deliklerinden çıkarıyor… Biraz daha dikkatli bakınca en dipte bir ejderha ağzını yay gibi açmış, adamın düşmesini bekliyor. Gözlerini umutsuzca iki dala diken bedbaht, iki fare görmez mi! Biri siyah diğeri beyaz, elbirliğiyle kemiriyorlar dal köklerini.

İşte böyle derdiyle yandığı, çare aradığı bir anda oracıkta bir peteğe ilişmiş gözü!

Hemen bala sulanmış, lezzetiyle aldanmış; kötü hâlini unutup çare aramayı bırakmış. Hiç aklına gelmiyormuş; ayakları dört yılanın üstüne doğru sallanıyor, kendi de ne zaman düşeceğini bilmiyor. Fareler kemiriyor, dal kaparsa ejderhanın ağzına girecek!

Böyle oyalanıp aymaz aymaz sallanarak balın tadıyla mest olmuşken, küt diye düşüvermiş canavarın ağzına ve işi bitmiş...

Burada neyi neye benzettim?

Kuyu afetler, kötülükler, korkular ve felâketlerle dolu dünyadır. Dört yılan, bedendeki dört karışımdır; zira bunlar ya da bunlardan biri azdığında yılanların zehirli dişi ve öldürücü ağzı gibi olur. İki dal, bir gün mutlaka bitecek olan hayat süresidir. Siyah ve beyaz fareler eceli getiren gece ve gündüzdür. Bal, insanın elde edebildiği fâni lezzetlerdir; insan bu lezzetleri tadar, işitir, koklar, görür ve eline alır da kendi öz benliğiyle ilgilenecek vakit bulamaz! Ahireti unutmuş, asıl yolundan sapmıştır artık.

Sonuçta kendime hoşça bakmaya başladım. Gücüm yettiğince davranışlarımı güzelleştirdim. Kim bilir doğruya erişeceğim, kendime egemen olacağım, işlerimi kıvamına getireceğim bir zaman gelir hayatımın akışında…

Böylece devam ettim; pek çok eserin örneğini çıkardım ve bu kitabın da bir örneğini çıkarıp döndüm Hint elinden.

*** * ***

Hükümdar Debşelîm, Brahmanların başı olan filozof Beydebâ'ya dedi ki:

- Bana, birbirlerini sevdikleri halde yalancı ve hilekâr birinin ilişkilerine karışmasından sonra birbirine düşman kesilen iki insana dair bir örnek getir...

Beydebâ dedi ki:

- Bazen iki dost, aralarına yalancı ve hilekâr birinin girmesi gibi bir imtihanla sınandıkta, yüz çevirirler birbirlerinden...

İşte örneği:

Destâvend diyarında üç yiğit evlâda sahip bir ihtiyar baba vardı. Çocuklar sorumsuzca tüketiyorlardı babalarının servetini; sermayelerini çoğaltacak bir zanaata yanaşmıyorlardı. Baba onları avareliklerinden ötürü kınadı ve uyardı.

Söylediklerinin bir kısmı şöyledir:

- Evlâtlarım!... Dünya adamı üç şey peşinde koşar; bunları da dört şeyle elde eder.

Peşinde koştuğu üç şey, geniş rızık, halk için muteber bir mevki ve ahiret azığıdır. Bunlara kavuşmak için ihtiyaç duyduğu şeyler ise en güzel yoldan para kazanmak, kazanılanı iyi korumak, onu artırabilmek sonra da aileyi ve dostlar sevindirecek şekilde harcama yapmaktır.

Böylece ahirette mükâfata dönüşecek olan gerçek menfaati elde etmiş olur. Bunlardan birini yapmayan, elbette erişemeyecektir arzusuna. Zira çalışıp kazanmazsa, geçimini sağlayacak malı olmaz. Malı ve kazancı olur da güzelce muhafaza etmezse, derhal tüketir her şeyini; çıplak kalır ortada! Servetini bir kenara koyar da nasıl arttıracağını bilemezse, hazıra dağ dayanmaz derler, azıcık azıcık bile harcasa bitirir bir gün malını! Sürme bile her göze sürülüşte çöpün ucuyla azıcık alındığı halde tükenmiyor mu hızla?

İnsan, servetini usulüne uygun bir şekilde gerektiği gibi harcamazsa, beş parasız kalmış fakir durumuna düşecektir. Kaldı ki şu malını bir yere koyup hiç dokunmama hâlinde bile hesapta olmayan bazı olaylar neticesinde servet, heba olmaktan kurtulamayabilir.

Bir depo düşünün: Su habire içine doluyor ama onun bir çıkışı, hava alacağı deliği yok; bu durumda depo kenarında oluşan bir çatlak sebebiyle su sızdırmayacak mıdır? Hatta büyük bir patlamayla biriktirdiği tüm suyu salıvermeyecek midir?

İhtiyarın oğulları baba nasihatına kulak vermiş, "bu sözlerde hayır var" diyerek ona güvenmişler. Çocukların en büyüğü Meyyûn denilen diyara doğru yola revan olmuş.

Yol üzerinde batak mı batak bir yere gelmiş. Arabasını çeken Şetrebe ve Nendebe adlı öküzlerden birincisi çamura batınca, bir yandan sahibi diğer taraftan arkadaşları gayret etmişler, hayvancağızı kurtarmaya çalışmışlar. Ne yazık ki güçleri yetmemiş buna...

Adam oradan çekip gitmeye karar vermiş; belki çamur kuruyuverir de öküzü çıkarma imkânı doğar diye birini bırakmış. Öküzü alıp getirmesi gereken adam güneş batarken -çevrenin ıssızlığından olacak- can sıkıntısıyla kalkmış yerinden; öküzü dert etmeyerek yola düşmüş ve yetişmiş arkadaşına. Ona öküzün can verdiğini söyleyerek lâfını bağlamış:

- Ecel insana gelmeye görsün; helâka yol açacak sebeplerden ne denli korkup kaçsa da hiçbir şey fayda etmez; düşüverir kucağına ölümün... Çoğu kez didinip durması ve korunma çabası ayrıca yük olur ona! Hikâyesi dillerde gezen şu adam gibi:

Herif yırtıcıların şerrinden kurtulmak için sarp mı sarp, zorlu bir yerden geçiyor ve buranın gayet tehlikeli olduğunun da farkında...

Henüz yolun başlarındayken karşısına canavar bir kurt çıkıvermesin mi?... Kurdun iştahla kendisine seğirttiğini gören biçare can haliyle kaçmaya başlıyor, iyi bir korunak bulma ümidiyle sağa sola bakmıyor. Ta ötelerde, nehrin öte yüzünde bir köy görerek koşuyor. Nehre erişip de karşıya geçecek bir köprü bulamayınca atlıyor suya korkuyla. Yüzme bilmiyor ama arkada kurt var, ne yapsın!... Neyse ki birkaç köylünün gözünden kaçmıyor bu hâdise ve adamı boğulmak üzereyken çekip çıkarıyorlar ırmaktan.

Adam köylülerin yanında, suyun öte yakasında derdinden emin olunca rahatlıyor ve ilerde tek başına inşa edilmiş bir eve yönelerek kendi kendine *"Şuraya sığınayım da biraz dinleneyim."* diyor. Eve adımını attığında yöredeki bir tacire tuzak kurarak malını gasp edip bölüşen ve adamcağızı da öldürmek niyetinde olan bir eşkıya ile karşılaşmasın mı!... Derin bir dehşet duygusuyla gerisin geri kaçıyor ve canını kurtarmak için köye doğru koşuyor.

Yüreği ağzından fırlayan ve dizleri yorgunluktan titreyen zavallı adam, biraz nefes almak için köyün sınırında yaslanıyor bir duvara. Duvar gümbür gümbür yıkılıyor, adam da ruhunu teslim ediyor!

Öküzün sahibi «Haklısın... Bu hikâyeyi ben de işitmiştim.» demiş.

Gelelim öküze... Hayvan, bataktan kurtulup suyu bol ve yemyeşil bir otlağa gelerek bir güzel karnını doyurur ve keyifle böğürmeye başlar. Huzurludur çünkü.

O civardaki ormanda da oraların kralı sayılan büyük bir aslan yaşamaktadır. Kralın huzurunda kurt, çakal, pars, kaplan gibi çeşit çeşit yırtıcı hayvan bulunmaktadır. Aslan kral kendi bildiğini okuyan, kimsenin görüşünü almayan, çevresindekilere danışmayan bir zorbadır. Öküz böğürtüsünü işitince korkuya düşer. Zira evvelce ne öküz görmüş ne de sesini duymuştur; daima kendi ormanında oturmakta, hiç iş görmemekte, yiyeceği de askerleri tarafından getirilmektedir ona! Huzurundaki hayvanlar arasında zeki, bilgili ve usul erkân sahibi **iki çakal** bulunmaktadır; **Kelile** ve **Dimne** adlarını taşıyan…

Dimne, kardeşi Kelile'ye der ki:

- Kardeşim, ne oluyor aslana? Yerinde duramıyor, huylanmış bir şeylerden. Gerçi yerinden ayrıldığı, bir iş yaptığı da yok ya!

Kelile cevap verir:

- Sana ne bu işten! Otur oturduğun yerde! Biz hükümdarımızın kapısında onun istediğini yapan, hoşlanmadığından uzak duran bendeler değil miyiz?... Yoksa hükümdar taifesinin sözlerini değerlendiren, işlerine iyi mi kötü mü diye bakan yüksek mevkiden kişiler mi olduk sanıyorsun? Şimdi bu meseleye burnunu sokma ve bil ki, **her kim kendisini ilgilendirmeyen bir lâfa veya işe karışırsa başına tıpkı maymuna dülgerden gelen belâlar gibi nice felâketler gelecektir.**

Dimne:

- Nasıl, hangi belâ?

Kelile anlatır öyküyü:

- Anlatırlar ki maymun, bir dülgerin ağaca çıkıp dalları biçtiğini, bir arşınlık budamadan sonra gövdeye kama soktuğunu görür. Bu garip iş, maymunun hoşuna gider. Kenara gizlenir ve dülgeri seyreder. Adam oradan ayrılınca maymun kalkar, kendisini ilgilendirmeyen işe burnunu sokar. Tahtanın üstüne zıplayarak sırtını kamaya verir, yüzünü de tahtaya çevirir. Bu esnada kuyruğu yarığın içine girerek kamayı zorlar ve çıkarır! Böylece kuyruğu sıkışır, maymun acıdan bayılacak hâle gelir.

Bir süre sonra dülger geri dönüp maymunu o vaziyette bulunca yer misin yemez misin deyip girişir hayvancağıza! Zavallının dülgerden yediği sopa, tahtadaki yarıktan çektiği acıyı ikiye katlar.

Dimne der ki:

- Söylediğine kulak verdim. Ancak şunu bilmelisin ki, krallara yaklaşan herkes ille de karnını doyurmak, bir menfaat elde etmek için yapmaz bu işi. Hatta dostu sevindirmek, düşmanı mahvetmek için de yanaşabilir. Evet, insanlar arasında öyleleri var ki, azıcık bir çıkarla bayram eder; kupkuru bir kemiği ele geçirip onunla sevinen it gibi!

Erdem ve kişilik sahibi olanlar ise azıcık bir çıkarla tatmin olmaz. Benliklerini yüceltip rahatlatacak ve "işte biz buna layığız" dedirtecek hedeflere erişmedikçe memnun olmazlar. Önce tavşanı parçalayan ama deveyi görünce de elindekini bırakıp deveye saldıran aslan gibi!... Görmüyor musun, köpek önüne üç beş kırıntı bırakılsın diye kuyruğunu sallar ama gücü ve üstünlüğü herkesçe kabul edilen fil kendisine yem verildikçe suratı okşanmadan ve nice sevgi alâmeti gösterilmeden asla tenezzül etmez, yemez yemini!

Kim ki, servetle yaşar, erdemli davranır, ailesine ve kardeşlerine ikram etmeyi bilirse ömrü kısa da olsa upuzun bir hayatın sahibidir! Oysa kendine ve yakınlarına karşı cimri davranan ve yaşam tarzı dar, sıkıcı olan var ya... İnan mezardaki bile ondan daha diridir. Sadece karnını doyurmak için çalışan, bununla yetinen, başka bir iş yapmayan kişi ise hayvanlardan sayılır.

Kelile der ki:

- Ne demek istediğini anladım. Sen yine aklına danış ve şunu bil: **Her insanın bir mevkii ve değeri vardır.** Kendini o konumda tutabiliyorsa tamam; kanaatkâr olması gerekir artık. Bizim konumumuz asla duruşumuzu, tavrımızı kötü gösterecek, küçültecek bir konum değildir.

Dimne karşılık verir:

- Mevkiler, üzerinde kavga edilen ve mertlik derecesine göre müşterek olan şeylerdir. Niceleri var ki, kişiliği, mertliği sayesinde alt mevkiden üst mevkiye yükselir; niceleri de kişiliksiz davrandığı için yüksek bir mertebeden düşüverir ta altlara... **Ulu makama, iyi bir konuma tırmanmak çok zordur; oysa oradan aşağı düşmek kolaydır.** Ağır taşı düşün; yerden kaldırıp omuza koymak ne denli güç değil mi? Ama o taşı yere bırakmak öyle kolay ki! Öyleyse bize yakışan, bizden yukarda olan mevkilere göz dikmek ve olanca gayretimizle, arzumuzla bu mevkileri elde etmeye çalışmaktır. Biz madem bulunduğumuz konumdan kalkıp bir diğerine geçebiliyoruz; ne diye şu mevkimizle kanaat edelim ki?

Kelile sorar:

- O halde neye karar verdin?

Dimne cevap verir:

- Ben bu fırsattan yararlanarak kendimi aslana tanıtmak istiyorum. Ona marifetlerimi göstermeliyim. Sanıyorum, zayıf görüşlü biridir o... Kim bilir, ona yaklaşır yanı başında bir makama kurulurum!

Kelile der ki:

- Aslanın endişeli olduğunu, kafasının karıştığını nerden biliyorsun?

Dimne cevap verir:

- Gayet açık bir şekilde bunu görüyorum, fikrimle bu kanıya varıyorum. Zira kafası çalışan kişi, arkadaşının hal ve harekâtından çıkarıverir onun ruhî hâlini!

Kelile:

- İyi ama ne kralın arkadaşısın ne de krallara nasıl hizmet edileceğini bilirsin! Nasıl bu kadar ümitvar oluyorsun onun yanında bir makam elde edeceğin konusunda?

Dimne:

- Kuvvetli adam her zaman yük taşımasa bile ağırlık kaldırmaktan korkmaz. Zayıfa gelince; asıl işi hamallık olsa dahi ağır yükü kaldıramaz.

Kelile:

- Bir kral, ikram etmek isteyince asla huzurundaki erdemlileri araştırmaz. Sadece yakınında oturanı, kendisine sokulanı tercih eder. Hükümdarın lütuf konusunda üzüm asmasına benzediğini söylerler; asma, ağaçların en kıymetlisine değil en yakınında olanına sarılır. Sen aslana yakın değilsin, onun nezdinde mevki sahibi olmayı nasıl düşünebiliyorsun?

Dimne:

- Ne demek istediğim iyice anladım; düşündüm; doğru söylüyorsun. Lâkin şunu bilmelisin ki, daha önce asaleti ve mevkii olmadan krala yaklaşan adam ile bu özelliklere evvelce sahip olup bir süre kraldan uzak kaldıktan sonra saygılı bir şekilde ona yaklaşan adam aynı değildir. Ben kendi çabamla onların derecesine varmak niyetindeyim.

Derler ki; hükümdar kapısında sürekli kalabilmek için kibri bir kenara atmalı, eziyete dayanmalı, öfkesini yenmeli, halka karşı mülayim davranmalı ve sır saklamayı bilmelidir kişi. Bu konuma gelince amacına erişmiş olur.

Kelile:

- Tut ki aslana vardın... Onun katında seni makam ve mertebe sahibi yapacak başarın nedir?

Dimne:

- Onun yanına varıp huyunu öğrenince ona nasıl itaat edileceğini, hangi konularda aykırı söz söylenmeyeceğini belirlerim ve tam bir uyum gösteririm. O, kendine göre doğru olan bir şeyi isteyince ben derhal öne çıkar, isteğinin yerinde olduğunu, bundan asla vazgeçmemesini söyler, nice menfaat ve iyiliğin bu istekte düğümlendiğini anlatırım. Hatta amacına erişsin diye onu teşvik eder ve o memnun oluncaya kadar devam ederim bu komplimanlara. Eğer sonunda utanç ve zarar gelecek bir şeyin peşine düşerse hemen işin kötü yanlarını nazik bir şekilde ona bildirir, işi terk ettiği takdirde elde edeceği faydaları dilim döndüğünce anlatırım.

İşte ben bu tavırlarım sayesinde aslan nezdinde değer kazanacağımı ve onun başkasında bulamadığı şeyleri bende bulacağını umuyorum. Çünkü iyi eğitim almış, terbiyeli ve yumuşak davranan kişi, bir doğruyu yanlış, bir yanlışı doğru göstermek isterse elbet becerebilir bunu! Duvara resim yapan usta ressamı düşün; o motifler, o manzaralar ne içeriye doğru çukurdur ne de dışarıya doğru çıkıntılıdır; seyredenin gözünde böyle derin gözükür. Kral da benim maharetlerimi görüp düşüncelerimin tutarlılığını fark edince mutlaka bana ikramda bulunacak, beni kendine yaklaştıracaktır.

Kelile:

- Ha böyle, ha şöyle; ne dersen de kralın sana zarar vermesinden endişe ediyorum. Hükümdarın dostluğu her zaman riskli olmuştur. Bilginler der ki; üç şey vardır, ancak aptallar peşine düşer. Bu üç şeyin ve az kişi paçayı kurtarır getireceği tehlikelerden hükümdara yâren olmak, sır tutacağı hususunda kadınlara güvenmek ve deneme amacıyla zehir içmekten bahsediyorum. Bilginlerin benzetmesine göre; kral, eteklerinde güzel meyveler, sırtında yakut ve zümrütler ve nice yararlı gıdalar bulunan bir dağdır; zirvesine varmak çok zordur. Öyle bir dağ ki, canavarlar, kaplanlar, kurtlar ve nice bilinmezin getirdiği korkular mesken tutmuş. Hayvanlar kralı aslan, tebası arasında turlar orayı! Bu dağa tırmanmak zor, orada kalmak ise zorun da zoru!

Dinme:

- Sözlerin doğru! Ancak tehlikelere göğüs germeyen asla erişemez arzusuna! Kendini koruma güdüsüyle korkuya kapıldığı için amaca ulaştıran yöntemi terk ederse kişi, asla büyük işler başaramayacaktır. Derler ki üç kişi, ancak olağanüstü bir çaba, arzu ve korkunç tehlikelerin gölgesinde erişebilir şu üç amaca: Kralla yâren olma, deniz ticaretine çıkma ve düşmanla mücadele etmeden bahsediyorum.

Bilginler, erdemli ve olgun bir kişinin ancak iki yerde görünmesi gerektiğini, başka bir hâl ve makamın ona yakışmayacağını söylemiştir. Adam dediğin ya ikrama boğulmuş bir hâlde hükümdar nezdinde olmalı yahut ibadete dalmış bir hâlde zahitler yanında yerini almalıdır.

Güzelliği ve kıymeti iki yönden beliren fili düşün; onu ya vahşi doğada yahut hükümdar altı görmelisin.

Kelile konuşmaya son noktayı koyar:

- Tanrı yardımcın olsun; hedefini senin için hayırlı kılsın!

Sonraki Bölüm: Kelile ve Dimne (4) - **Aslan ile Öküz**